

Viimeinen runolaulajamme Timo Lipitsä.

Kirj. *Simo Härkönen.*

Kaukainen Suistamon pitäjä Raja-Karjalassa oli kuuluisa runolaulajistaan. Tämän pitäjän monet pikku kylät piilivät laajojen metsien keskellä, erämaajärvien rantamilla tai virtojen partailla. Luonnon koskematon kauneus ja sen keskellä asuvan karjalaisen heimon mielen herkkyyks ja sopusointu sallivat kalevalaisen hengen vielä väreillä näiden seutujen yllä synnytetten milloin Koitossa, milloin Muuannossa, Sarassa, Shemeikassa, Petäjälässä, Uksujärvellä tai Loimolassa Väinön virvatulina laulun, loitsun ja soiton taitajia. Runolaulajien aatelistossa olikin Suistamon pitäjällä lukuisimmat edustajansa sellaiset kuin Ondrei Sotikainen, jota Europaeus runonkeruumatkallaan 1845 laulatti, Iivana ja Pelagia Heroila, Iivana Bogdanov-Vihantola, Ivan Onoila, Teppo Jänis, Pedri ja Ivan Shemeikka, Matjoi Plattonen, Maria Ryymin, Aksenja Mäkiselkä, Akiliina Mäkinen ja monet muut. Suistamon Äimäjärveltä lähtenyt nykyaikaisen runokanteleen helkyttäjä kirjailija Iivo Härkönen poimi kirjalliseen tuotantonsa monia arvokkaita Sammon muruja laulevalle runolaulajapolvelle seppittämissään säkeissä hän lausui mm. seuraavan, tämän esitykseni motoksi sopivan vertauksen:

«Te olitte niinkuin Karjalan viimeiset hongat,
min kumppanipuut yltympäri kaikki jo kaatuu,
kuin käynyt ois ukonilma ja pilvien longat
sen varjonneet kaiken, mitä Karjalan kelpoa maatuu...»

Viimeinen runolaulaja, Timo Lipitsä, 93 vuotias laulun ja soiton mahtaja oli kuin yksinäinen aarnihonka, joka raskaan kohtalonsa tuulissa lopulta sortui, kaukana kalevalaisen laulun mailta.

Timo Lipitsä oli syntynyt v. 1857 Suistamon pitäjän Koiton kylässä, seudulla, missä runolaulannan perinteet vielä elivät ja aikakautena, jolloin naapurikyläen suuret soitontaitajat Bogdanov ja Jänis vielä kaiuttivat kanneltaan ja Heroilat, Onoila ja Shemeikat lauloivat runojaan. Liekö noiden kuulujen runoniekkojen maine vaikuttanut Lipitsään niin, että hän tyytyi vain kotitanhuvillaan näppäilemään kanneltaan yrittämättä parhaina miehuusvuosinaan tehdä taitoaan kanteleensoittajana tunnetuksi. Hänen runolaulukykyään ei silloin kukaan tiennyt.

Kiertäessään Raja-Karjalassa v. 1917 nykyinen Kalevala-seuran puheenjohtaja tri A. O. Väisänen kuuli Lipitsän soitotaidosta ja suuntasi matkansa hänen kotikyläänsä Koittoon, missä Lipitsä asui ja viljeli tilaansa. Lipitsä oli jo kuudenkymmenen korvissa oleva mies ja ankara maanviljelystyö oli jäykistänyt hänen sormensa niin, että ne kankeasti liikkuvat kanteleen kielillä. Mieluusti hän vieraansa pyynnöstä esitti taitoaan, ja Väisänen merkitsi muistiin muutamia hänen kansansävelmistään.

Jää arvailuksi, jos sanomme, että tämän kuuluisan vieraan käynti oli käännekohta Lipitsän elämässä. Tohtori Väisänen otaksui, että hän ei senkoommin Lipitsää tapaisi ja kenties arvioi hänen hengenlahjansa pelkästään tuon kömpelön soittonäytteen perusteella. Hän erehtyi, sillä Lipitsä oli saanut joko voimakkaan herätteen tai rohkeutta täyttämään elämäntutustumustaan. Naapurikylässä, Suursarassa oli eräs viimeisten runonlaulajien valioita, Ivan Onoila. Timo Lipitsä otti tämän 15 vuotta vanhemman laulajan oppimestarikseen ja muutaman vuoden yhteistyöllä oli Onoilan laulutaito, monet kalevalaiset kertovat runot, Timo Lipitsän henkistä pääomaa entisen soitotaidon lisänä. Kun Onoilan ääni vaikeeni iäksi v. 1924, astui Timo Lipitsä hänen saralleen, hänen seuraajanaan ja hengenperinnön oikeutettuna omistajana.

Seurasi sitten Lipitsän elämänjuoksun eheintä aikaa. Hän sai lauluineen ja kanteleineen kunniasijan monilla laulu- ja soittojuhilla, mm. maan pääkaupungissa. Häntä pyydettiin esiintymään maakunnallisissa juhlissa Karjalassa ja hän kiersi ympäri maata esittämässä taitoaan mm. kouluissa, kuten hänen edeltäjänsä Onoila oli tehnyt muutamia vuosia aikaisemmin. Lipitsän vakaa, ylväs olemus, harras ja teeskentelemätön esiintyminen vaikuttavalla tavalla johdattivat hänen esityksissään kuulijat välittömään, tuoreeseen kosketukseen Kalevalan runomaailman kanssa.

Sota sammutti kaiunna Lipitsän kanteleesta. Heimonsa kotitanhuvilta siirtyminen oli hänen kaltaisille vanhuksille äärettömän raskasta. Suistamon silloisena nimismiehenä muistan, kuinka muuankin näistä pitkäpartaisista karjalaisuloista minulle lähdönhetkellä lausui: »Pidihäi meijän ukkopolozien vie jouduo lähtemäh. Emmöhäi suaneet kuolla näil omil olendat'oil». Lipitsän evakkotaival päättyi omaistensa turvissa Kiuruveden pitäjään ja samalla päättyi hänen runolaulajauransakin. Kuulo heikentyi, silmien valo sammui ja iän ja sairauden murta-man miehen oli alistuttava vain odottamaan, konsa Tuonen venonen veisi matkalaisen Manan majoille, sinne, missä ukkojen uljaiden piiri odotti viimeistä kanteleen kaiuttajaa joukkoonsa.

Lipitsän elämänlanka kyti hiljalleen loppua kohti siirtolaiskodin nurkkauksessa, muttei sentään sammuaakseen unohtuksen yöhön. Se leimahti vielä kerran, kun eräs, ennen koululaisena Lipitsän laulua Iisalmessa haltioituneena kuunnellut henkilö nyt sanomalehtireporterina löysi kuolevan laulajan matalaan majaan. Tämän käynnin tuloksena oli nimimerkki »Iskon» kirjoitus tammikuulla 1950 Savon lehdissä: »Kuuluisa runolaulajavanhus elää maailman uhohtamana Kiuruvedellä». Tämä kirjoitus oli herätys-

huuto viimeisen runonlaulajan puolesta ja se sai vastakaikua. Kuukautta myöhemmin perustettu Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö otti ensi töikseen Lipitsän avustamisen. Häntä muistettiin muillakin avustuksilla ja häntä käytiin tervehtimässä osoituksena, että hänen elämäntytään ja hänen kerallaan hänen heimonsa kauneimpia perinteitä kunnioitettiin. Timo Lipitsä tajusi kaiken tämän ja elämänsä ulkonaisessa pimeydessä tämä viimeinen lämmin kädenpuristus valaisi jo kotoisilla runojen mailloja vaeltavia aatoksia. Vain lyhyen hetken tämän muistannan jälkeen Timo Lipitsän henki oli kahlittu riutuneeseen ruumiiseen. Huhtikuun 5 p:nä 1950 lähti laulaja viimeiselle matkalleen, tuonilmaisiiin asuntoihinsa.

Timo Lipitsä oli virsiä Onoilalta oppiessaan toteuttanut vanhan Väinämöisen sanat:

»Mahti ei joua maan rakohon,
vaikka mahtajat menevät.»

Tuo aatos Lipitsän henkisenä testamenttina vaikutti voimakkaasti siinä juhlassa viime kesäkuun 17 p:nä, jossa Lipitsän muistoa kunnioitettiin. Kiuruvedelle oli silloinkokoontunut suistamolaista heimokansaa yli puolituhatta pitäjäjuhlansa, jonka kohokontana oli runonlaulaja Timo Lipitsän muistokiven paljastustilaisuus. Kaunis kesäinen juhlapäivä alkoi kr.katolisella jumalanpalveluksella. Kotoiset kirkonmenot ja Suistamon kirkosta tuodut pyhäinkuvat johdattivat itsekin hengessä omalle armahalle pogostalle. Tämän hengen saattelemina siirtyi kirkkorahvas Kiuruveden hautausmaalle, jossa luterilainen seurakunta oli Lipitsälle aikanaan varannut parhaan mahdollisen leposijan kauniissa kalmistossa. Vanhan kr.kat.kirkkohymnin kaikuessa astui Lipitsän verhotun muistokiven äärelle Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiön edustaja, joka muistopuheessaan esiintoi jälkipolven kiitollisen tervehdyksen kummun alla lepäävälle laulun mahtajalle. Musta graniittipatsas paljastettiin ja sen pintaan nähtiin kaiverretuksi risti ja kannel, Lipitsän nimi-, syntymä- ja kuolinpäivineen sekä sanat:

Tuoltpa aina armot käyvät,
turvat tuttavat tulevat
ylhäältä taivahasta
luota Luojan kaikkivallan.»

Kuten vanhaan aikaan vainajan lounaallisilla, toimitti pastori Petsalo nyt litanarukoukset kuoron avustamana. Sitten siirtyi patsaan eteen Lipitsän tytär Pelagia Kuljukka, kohotti oikean kätensä silmilleen ja aloitti sointuvalla äänellä itkuvirtensä. Siinä hän rakenteli runolliset kiitokset armaalle taatolleen kaikesta elinaikana saadusta hyvästä ja esitti omaisten kiitokset hänen muistonsa kunnioittamisesta. Tämän runonlaulajan tyttären itkuvirsi isänsä haudalla sai kuulijoiden silmät kyyneltyymään. — Sitten peittyi Lipitsän hautakumpu seppelleillä ja kullilla: muistokiven pystyttäjät Suistamolaisten seura, Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö

Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksessa

tämän kuun 11 päivänä johti puhetta tri Rafael Engelberg. Siinä käsiteltiin seuraavat asiat.

Ennen varsinaisten asiain käsittelyä esitti puheenjohtaja muistosanoja hiljattain kuolleen pitkäaikaisen seuramme jäsenen ja johtomiehen, kauppias Johannes Arhippaisen muistolle, jota läsnäolijat kunnioittivat hetken hiljaisuudella.

Ilmoitettiin saaduksi seuran jäsenoimikunnan kautta Maila ja Boris *Karppelalta* 20.000 markkaa ja kauppias Feodor *Porokoskelta* 5.000 markkaa jaettavaksi tämän syksyisten opinto-apurahojen yhteydessä apurahoiksi itä-karjalaisille opiskelijoille. Hyväksyttiin jäsenoimikunnan suunnitelma syysjuhlan pitämisestä ravintola Kestikartanossa ensi kuun 22 p:nä samoin kuin toimenpiteet kyykkäkisa-asiassa. Hyväksyttiin seuran jäsenmaksut samoin kuin lehden tilaus- ja ilmoitusmaksut vuodeksi 1951. Samoin hyväksyttiin uuden rahaston säännöt, jotka julkaistu toisessa paikassa lehteämme. Lopuksi päätettiin kutsua eräitä uusia jäseniä seuraan.

Kalevalaisen Kulttuurin Ystävien johtokunnan kokouksessa

tk. 11 p:nä päätettiin julistaa itäkarjalaisyyntyisten opiskelijain haettavaksi apurahoja yhteensä 71.000 markkaa. Tarkempi ilmoitus toisaalla lehdessämme.

ja Kalevalaseura¹⁾ toivat ensin tervehdyksensä, sitten seurasi Suistamon Nuorisoseura, Karjalainen Osakunta ja Iisalmen Kalevalaiset Naiset, sitten Lipitsän omaiset ja ystävät.

Mainitsin Lipitsän henkiseksi testamentiksi: »Mahti ei joua maan rakohon, vaikka mahtajat menevät». Runonlaulajan tytär lienee ensi keran uskaltanut itkuvirren esittämiseen, mikä oli suorituksena mitä aidointa. Samana päivänä esittivät Lipitsän poika Iivana ja pojanpoika, jo täysikasvuinen nuorimies Rafael taatolta ulkoa opitun mittavan toisinnon Kalevalan runosta »Kilpalaulanta». Edelleen esitti samassa juhlassa kuuluisan Matjoi Plattosen pojantytär Klaudia suurella taidolla itkuvirren. Se oppinut ja oppimaton karjalainen väki, joka tuon kaiken kuuli ja näki, oli siinä sydämestään ja sielustaan mukana. Kenties tuo heimokansa tuona hetkenä tajusi, että viimeinen runonlaulaja olikin elämäntytään viitoittanut tien

»laajemmille laulajaille,
runsaammille runoilille
nuorisossa nousevassa,
kansassa kasuavassa.»

¹⁾ Toimituksen huomautus: Muistokiven pystyttäjien joukkoon kuului myöskin Karjalan Sivistysseura.